

Bijlage VMBO-GL en TL
2021

tijdvak 1

Nederlands CSE GL en TL

Tekstboekje

En nooit lieten ze meer iets van zich horen

(1) Ik kan het me niet voorstellen: zonder opgaaf van reden abrupt uit iemands leven verdwijnen. Maar als ik de berichten moet geloven, 5 gebeurt het op grote schaal. Sterker nog: het gebeurt zo vaak dat er in de Verenigde Staten dus een speciale term voor is verzonnen: ghosting. Dit is het abrupt verbreken van contact 10 met iemand – bijvoorbeeld een voormalige romantische partner – door telefoontjes, berichtjes, enzovoort niet langer te accepteren of te beantwoorden.

(2) De verhalen over ghosting 15 worden veelal gelinkt aan datingapps als Tinder. Wanneer je elkaar online ontmoet, deel je geen kennissen of vrienden. Dat zou het makkelijker 20 maken om uit iemands leven te verdwijnen: er is immers geen sociale druk om tekst en uitleg te geven. De kans dat je elkaar weer tegen het lijf loopt, is bovendien verwaarloosbaar. 25 Maar ghosting komt, zo leerde ik, ook in andere vormen voor. Zo ben ik zelf zeer bedreven in een vorm van ghosting waarbij je een feestje verlaat zonder afscheid te nemen.

(3) Wordt er in de datingwereld zo 30 veel geghost, simpelweg omdat er zo veel te kiezen valt? Volgens mij is er meer aan de hand. Ik heb mezelf wijsgemaakt dat stiekem een feestje 35 verlaten sociaal geaccepteerd is. Maar waar het op neerkomt, is dat ik het doe om de confrontatie te vermijden, om de discussie over ‘nog één drankje’ niet te hoeven voeren. 40 Ik ben daar niet alleen in, mijn generatie – ik ben van 1985 – lijkt het moeilijk te vinden om ‘sorry, maar ik

heb hier geen zin in’ te zeggen en heeft moeite zich ergens aan te binden. Een bijeffect van het altijd 45 met elkaar verbonden zijn door het internet, lijkt te zijn dat individuele contacten aan waarde verliezen. En dus worden whatsappjes genegeerd, 50 blijven mailtjes onbeantwoord en worden afspraken lastminute afgezegd.

(4) Ik ken de verhalen over ghosting alleen uit de media. Daarin wordt 55 ghosting vooral toegeschreven aan millennials (geboren tussen 1980 en 2000). Zij zouden communicatieproblemen hebben.

(5) Maar ghosting is natuurlijk al veel 60 ouder dan de millennial. Op de Instagrampagina ‘Liefde van toen’ van journalist Mark Traa staan mooie voorbeelden van hoe ghosting er vroeger uitzag. Traa verzamelt oude 65 contactadvertenties uit kranten – gepubliceerd tussen 1840 en 1940 – van minnaars, geliefden en zoekenden. Hoewel de context ontbreekt, geven de advertenties 70 bijzondere inblikjes in de wereld van de abrupt verscheurde liefdesrelaties. Zo schrijft ene ‘M.’: ‘Willem kom in vredesnaam terug of geef adres’. Of de oproep aan ‘Snoes’: 75 ‘Slechts een brief! Ge zijt toch niet ziek of van gedachten veranderd?’

(6) Ook journalist Gijs van der Sanden schrijft, in een column over 80 zijn online-ervaringen, dat ghosting een eeuwenoud onderwerp is, dat uittentreuren is bezongen en beschreven. “Wat wél nieuw lijkt te zijn, is de schaal waarop het gebeurt”, schrijft Van der Sanden.

85 “Met de opkomst van datingapps is
het makkelijker geworden elkaar van
de ene op de andere dag te
negeren.” Het is aanlokkelijker om
iemand te ghosten, want dankzij de
90 talloze nieuwe communicatie-
middelen staan we constant met
elkaar in contact, terwijl we zo veel
contacten onmogelijk allemaal
kunnen onderhouden.

95 **(7)** Bovendien is het ghosten zelf
vele malen zichtbaarder geworden.
Twintig jaar geleden kon je iemand
ghosten door je vaste telefoon niet
meer te beantwoorden. Wie dat
100 deed, was simpelweg niet thuis of zat
aan het avondmaal. Nu verraden
twee blauwe vinkjes in Whatsapp dat
je bericht is afgeleverd én gelezen.
Een nieuwe foto op Instagram
105 bevestigt dat je nog leeft en gezien je
laatste Twitterbericht is er ook niets
mis met je vingers. Dat maakt het
ghosten mogelijk pijnlijker: het
‘slachtoffer’ wordt immers zichtbaar
110 genegeerd.

(8) Psycholoog Wendy Walsh legt uit
dat er drie niveaus van ghosting
bestaan. De eerste variant is
wanneer je iemand tijdelijk negeert,
115 bijvoorbeeld omdat het contact je niet
goed uitkomt of omdat je even geen
zin hebt om te reageren. Het tweede
niveau is vervelender: wanneer je
iemand een aantal keer hebt ontmoet
120 en je het contact plotsklaps
verbreekt. En dan is er nog het
toppunt: “Wanneer je een seksuele
relatie met iemand bent aangegaan,
dan verdwijnt en de ander daarmee
125 overrompelt.”

(9) Er bestaat niet één alomvattende
reden waarom mensen ghosten.
Vaak genoeg komt ghosting voort uit
een vorm van narcisme¹⁾ en uit het
130 idee beter te zijn dan de ander.
Online wordt her en der zelfs de

persoonlijkheidsstoornis borderline
als oorzaak genoemd, al ontbreekt
het daarvoor aan enige
135 psychologische onderbouwing. En
dan is er nog de angst voor de
reactie van de ander. Schrijver
Emily Kellogg verdedigt vrouwelijke
ghosters door te stellen dat het soms
140 de veiligste manier is om een relatie
te beëindigen.

(10) Het fenomeen ghosting is niet
onschuldig. Het kan grote psychische
schade aanrichten, aangezien
145 afwijzing zonder duidelijke reden
iemand's zelfvertrouwen aantast. Uit
psychologisch onderzoek blijkt verder
dat afwijzing dezelfde gebieden in de
hersenen activeert als fysieke pijn.
150 Dat betekent dus dat je er daad-
werkelijk lichamelijke hinder van kunt
ondervinden.

(11) Dat we door sociale media meer
met elkaar in contact staan, betekent
155 niet dat we ook beter zijn geworden
in het communiceren zelf.
Integendeel, we lijken soms zo bang
voor confrontatie, dat we
ongemakkelijke situaties liever
160 vermijden dan te vertellen hoe we
ons voelen of wat we denken. Het
gevolg is dat we oppervlakkige
relaties met elkaar opbouwen en
daardoor nooit weten wat we van
165 elkaar kunnen verwachten.

(12) Datingapps Bumble en Badoo
zagen zich zelfs genoodzaakt om
ghosting op hun platforms in te
perken. Bij Bumble krijgen gebruikers
170 die niet op berichten reageren
tegenwoordig een melding waarin ze
worden aangespoord het gesprek
voort te zetten of beleefd te
beëindigen.

175 **(13)** Bij de uitvinding van het
wereldwijde web, nu dertig jaar
geleden, voorspelde men dat het
internet onze wereld kleiner zou

180 maken: verre vrienden en familie-
leden hoefden, voor een teken van
leven, niet langer te wachten op een
brief of een ingesproken cassette-
bandje. Die voorspelling is
185 uitgekomen. Met één druk op de
knop kunnen we de hele wereld onze
telefoon binnenhalen. Daartegenover
staat dat de veelheid aan connecties

er nu voor zorgt dat we steeds
onachtzamer omgaan met die ene,
190 individuele connectie. Die lijkt minder
waard.

(14) Het is dan ook hoog tijd voor
nieuwe (on)geschreven regels over
hoe we met elkaar omgaan. Regel
195 één lijkt me duidelijk: 'Gij zult niet
ghosten.'

*naar een tekst van Hasna El Maroudi,
NRC, 16 maart 2019*

noot 1 narcisme: een ziekelijke liefde voor zichzelf / de eigen persoonlijkheid

Pas op met aubergines!

(1) Superhelden, een lama en een gezicht met ijspegels. Het zijn slechts drie voorbeelden van de 150 nieuwe emoji die vorige maand werden
5 aangekondigd. Later dit jaar zullen ze na updates in WhatsApp en Facebook verschijnen. Er zijn dan bijna drieduizend emoji in omloop en ze zijn een niet meer weg te denken
10 communicatiemiddel. Niet alleen online, maar ook offline. Er zijn kussentjes in de vorm van de lachende drol, de klassieker ‘Moby Dick’¹⁾ is vertaald als ‘Emoji Dick’ en
15 vorig jaar kwam de – overigens slecht ontvangen – animatiefilm ‘The Emoji Movie’ uit. Ook de wetenschap stort zich vol op het fenomeen. Wat weten we over emojicommunicatie?

20 (2) Denk niet dat je origineel bent als je een emoji gebruikt die huilt van het lachen. Het schaterlachende gezichtje met traantjes over de wangen, is met afstand de meest
25 gebruikte emoji wereldwijd. Hij beslaat zo’n 15 procent van ons emoji-gebruik, analyseerden onderzoekers van de universiteiten van Beijing en Michigan in 2015. De
30 Oxford Dictionary riep de ‘Face with tears of joy’-emoji dat jaar tot ‘woord’ van het jaar uit.

(3) De schaterlach staat in 2018 nog altijd met stip op één, blijkt uit
35 emoji-tracker.com, die live het emoji-gebruik op Twitter volgt. De nummers twee en drie zijn het hartje en het gezicht met hartjesogen, gevolgd door meer gezichtjes, hartjes
40 en enkele handgebaren. Landen wereldwijd verschillen daar weinig in, al zijn er wel kleine verschillen. De

top 20 van Frankrijk stond volgens de studie uit 2015 bijvoorbeeld vol
45 hartjes in allerlei maten en kleuren. Nederlanders gebruikten de partypopper en de spierbal-arm meer dan andere landen.

(4) Aan zeemeerminnen, pizzapunten en kamelen hebben we in de praktijk minder behoefte. Logisch, want die
50 voegen weinig toe aan gesprekken, zegt taalkundige Lieke Verheijen, die ‘digi-taal’ onder jongeren onderzoekt.
55 “Wie appt dat hij een pizza gaat eten, denkt er meestal niet direct aan een pizzaplaatje erbij te zoeken. Het gebeurt soms voor de grap, maar het is niet echt relevant. Hartjes en
60 gezichten voegen emotionele waarde toe.” We willen met emoji vooral communiceren wat we live met lichaamstaal uitdrukken. En wanneer heb je een inktvis of donut nodig om
65 de lading van je boodschap duidelijk te maken?

(5) Slechts 17,5 procent van de tweets met emoji erin is negatief, concludeerden Sloveense
70 onderzoekers in 2015 op basis van meer dan 69.000 tweets uit verschillende landen. Meestal waren dat droevige gezichtjes. In het positieve emoji-gebruik, zo’n
75 54 procent van de gevallen, zat meer variatie. Er wordt op Twitter gestrooid met lachende gezichten, hartjes, ingepakte cadeautjes, feestemoji en trofeeën.

80 (6) Gebruikt de jeugd meer emoji dan oudere generaties? Ja, maar het verschil is kleiner dan je misschien denkt. Facebook Messenger hield afgelopen jaar een enquête onder

85 ruim negenduizend gebruikers over
hun onlinecommunicatie. Van de
56- tot 64-jarigen zei 77 procent
emoji te gebruiken, tegenover
92 procent van de 13- tot 18-jarigen.
90 **(7)** Emoticons²⁾ kunnen
misverstanden voorkomen. Zet :-P
achter een zin en het is duidelijk dat
je een grap maakt. Maar in emojiland
is wel érg veel keuze in gezichts-
95 uitdrukkingen. Dat kan verwarrend
zijn. Wetenschappers van de
universiteit van Minnesota vroegen
proefpersonen naar de betekenis van
diverse emoji. Over het gezicht met
100 hartjesogen was het oordeel redelijk
unaniem: dat gaat over liefde. Maar
een gezicht dat bijvoorbeeld officieel
een ‘ongeamuseerde blik’ uitbeeldt,
leverde verschillende interpretaties
105 op: van teleurgesteld en
gedepimeerd tot niet onder de
indruk of argwanend. Een vervolg-
studie toonde afgelopen jaar aan dat
het amper verschil maakt of
110 verwarrende emoji los of in
zinscontext staan.
(8) Over ambigue afbeeldingen
gesproken: pas een beetje op met
groente en fruit. Tenzij u over
115 geslachtsdelen wilt praten, kunt u de
aubergine beter vermijden. En de
perzik staat vaak synoniem voor
billen. Slechts in 7 procent van de

tweets met het perzikplaatje gaat het
120 daadwerkelijk over fruit, ontdekte de
website Emojipedia in 2016.
(9) Of mensen grootverbruiker zijn of
niet, ze zijn het er meestal over eens
dat emoji niet thuishoren in e-mails,
125 zéker niet in zakelijke context. De
ouderwetse emoticon is tegen alle
adviezen in wel het bedrijfsleven
binnengedrongen. Een Scandina-
vische studie vond in 2014 in
130 17,7 procent van de onderzochte
werkmails emoticons. Het leeuwen-
deel betrof de lachende smiley.
Zeker in het eerste contact is dat
onverstandig, bleek vorig jaar uit
135 een studie waar Gerben van Kleef
van de Universiteit van Amsterdam
bij betrokken was. Proefpersonen
vonden een zakelijke e-mailer die
lachende smileys gebruikte
140 minder competent en stuurden
minder informatieve e-mails terug.
Van Kleef: “Onze resultaten
beperken zich tot eerste indrukken.
Als mensen elkaar kennen, maakt
145 het misschien minder uit, al kan ik
me voorstellen dat overmatig
smileygebruik ook dan negatieve
gevolgen kan hebben.” Lachende
drollen naar de baas of klanten
150 sturen is waarschijnlijk al helemaal
een slecht idee.

*naar een artikel van Anouk Broersma,
de Volkskrant, 7 april 2018*

noot 1 ‘Moby-Dick of de Walvis’ is een beroemd boek uit 1851 over de jacht op een witte walvis.

noot 2 Emoticons zijn met leestekens uitgebeelde emoties, zoals :-). Emoji zijn plaatjes die bijvoorbeeld een emotie uitdrukken, zoals 😊.

Klimaathelden gefeliciteerd!

We stonden met 40.000 in de regen voor
eerlijk en ambitieus klimaatbeleid.

Met effect. Het kabinet luistert.

Vervuilende bedrijven gaan eindelijk meebetalen.
En de energiebelasting voor huishoudens gaat omlaag.

FOTO: MARIANNE SELINA KNOLLEMA

Samen hebben we invloed.

Dit is het begin. Nu gaan we zorgen
dat woorden daden worden.

Doe mee. Word lid.

milieudefensie
milieudefensie.nl

*naar een advertentie in
de Volkskrant, 15 maart 2019*

Als je puber te laat naar bed gaat

(1) De schooldag is nog maar net begonnen, maar de leerlingen lijken al doodmoe. Sommigen liggen voorover op hun tafeltjes. De docenten vinden het maar niets en foeteren inwendig op de smartphones, ongemotiveerde jeugd en al te tolerante ouders. Ze realiseren zich vaak niet dat ouders en pubers er echt wel iets aan proberen te doen.

(2) Maar pubers op tijd naar bed laten gaan, leidt bij veel gezinnen tot conflicten. En 's morgens is het wéér een strijd om ze op tijd hun bed uit te krijgen. Ouders zetten soms wel twee of drie wekkers, flink ver van het bed van hun kind. Alleen helpt dat geen zier, want de pubers draaien zich om en zijn weer vertrokken. De ouders weten zich lang in te houden, maar roepen uiteindelijk geërgerd: "Ga nou toch op tijd naar bed, dan kun je ook eerder opstaan!"

(3) Jammer voor hen, maar ze zitten er hoogstwaarschijnlijk naast. Naar het slaappatroon bij pubers zijn al heel wat onderzoeken gedaan en de uitkomsten daarvan zijn vrijwel gelijk: bij pubers valt de melatoninepiek – dus het moment waarop het gehalte van dit 'slaaphormoon' in het bloed stijgt – twee uur later dan bij volwassenen.

(4) Dat is bij veel zoogdieren zo, maar bij ons maken smartphones en andere beeldschermen dat probleem groter. Toen wij jong waren, lagen we met een zaklamp onder de dekens te lezen. Nu communiceren jongeren via appjes en videogames. Al na twee uur blootstelling aan het blauwe

licht van schermpjes is de melatoninespiegel met 22 procent gedaald.

(5) Als pubers op vakantie minder apparaten gebruiken en dus hun biologische klok meer volgen, dan maken ze nachten van wel negen of tien uur. Die hoeveelheid slaap hebben ze ook echt nodig om uitgerust op te staan en goed te kunnen functioneren. Als ze na de vakantie weer op tijd moeten opstaan om naar school te gaan, missen ze twee à drie uur slaap per nacht. En eerder gaan slapen lukt dus niet, vanwege die op hol geslagen melatoninespiegel. Als het al lukt om 's ochtends op tijd op school te komen, dan zit die slaapverwekkende melatonine nog altijd in hun hersenen en daar is niets tegen te beginnen. Een volwassene die om zeven uur 's morgens opstaat, heeft daar geen last van en denkt al snel dat die slaperige puber zich aanstelt.

(6) Hoe vroeger een tiener moet opstaan, hoe beroerder hij het op school doet. De vermoeidheid heeft namelijk invloed op zijn leerprestaties, zijn geheugen en natuurlijk ook op zijn motivatie, blijkt uit onderzoek. De cijfers van zeventuizend middelbare scholieren stegen in de Amerikaanse staat Minnesota aanzienlijk nadat de start van de lessen was verschoven van 7.30 uur naar 8.40 uur. En in Kentucky zagen de middelbare scholen die een uur later begonnen de werklust en de studieresultaten met sprongen toenemen.

(7) De Amerikaanse sociaal psycholoog en slaapexpert James B. Maas zei het zo: “Onze hersenen kunnen niet zonder slaap. Een tekort daaraan leidt tot aanzienlijk slechtere prestaties. Vermoeidheid moeten we vooral niet verwarren met luiheid.

Alle pubers zouden het recht moeten krijgen om onder optimale omstandigheden te leren. Dus laten we het oude gezegde ‘Die geleerd wil worden, moet vroeg opstaan’, vervangen door ‘Sta laat op, dan gaan je cijfers omhoog’.”

*naar een artikel van Isabelle Filliozat,
Psychologie Magazine 4-2018*

De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen. Het College voor Toetsen en Examens is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.